

Cilt: 6, Sayı: 11, Ocak 2018 / Volume: 6, Issue: 11, January 2018

AYDIN, GERMENCİK İSMİNE DAİR

About The Name of Germencik, Aydın

Mustafa Mesut ÖZEKMEKÇİ*

Mehmet Sait KORKMAZ**

ÖZ

Günümüzde Aydın'ın bir ilçesi olan Germencik üzerinde yapmış olduğumuz çalışma ilçe ismi üzerinde pek çok fikrin bulunması sebebiyle konuyu açıklığa kavuşturmak için hazırlanmıştır. Şehrin günümüze ulaşana kadar (XV Yüzyıl – XIX Yüzyıl) dört isminin bulunduğu, bilinenin aksine ilk isminin Degirmencik değil Germiyancık olduğu Osmanlı dönemine ait çeşitli haritalar ve kaynaklar incelenerek tespit edilmiştir. Elde etmiş olduğumuz verilerden hareketle bu isimlerin en eskiden yeniye doğru Germiyancık, İneâbâd (Eyneabad), Degirmencik ve Germencik şeklinde sıralandığını söyleyebiliriz. Çalışmamızda bu isimlerin kökenlerini, günümüze gelene kadar nasıl bir gelişim ve değişim gösterdiğini ortaya koyarak en doğru sonuca ulaşmaya çalıştık

Anahtar Kelimeler: Aydın, Germencik, Osmanlı, Degirmencik

ABSTRACT

The study we have done on Germencik, a district of Aydın today, has been prepared to make it clear about its name as there are many ideas on the name of the district. By examining various maps and sources belonging to the Ottoman period (XV Century - XIX Century), it was found that the city had four names until the city reaches today and also that the very first name was not Degirmencik but Germiyancık. We can say that these names were ordered from the earliest to the

* Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD Doktora Öğrencisi

** Dr. Okutman, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Atatürk İlk ve İnkılapları Bölümü, msaitkorkmaz79@hotmail.com

newest in the form of Germiyancık, İneâbâd (Eyneabad), Degirmencik and Germencik according to the data acquired. We tried to reach the most accurate result by revealing the origins of these names in our study along with how they developed and changed until present day.

Keywords: Aydın, Germencik, Ottoman ,Degirmencik

GERMENCİK ADI

Aydın'ın Germencik ilçesinin ismi üzerine pek çok fikir bulunmaktadır. Bunun sebebi bu güne kadar ilçenin geçmişi ile alakalı neredeyse hiçbir çalışma yapılmamasından kaynaklanmaktadır.¹ Tarih boyunca ilçe için kullanılan 4 adet isim bulunmaktadır.

İSİM	OSMANLI TÜRKÇESİ	DÖNEM
GERMİYANCIK	د ر م ي ا ن ج ق	XV. Yüzyıl
İNEÂBÂD (EYNEABAD)	ا ي ن ه ا ب ا د	XVII. Yüzyıl
DEĞİRMENCİK	د د ر م ن ج ق	XIX. Yüzyıl
GERMENCİK	د ر م ن ج ق	XIX. Yüzyıl ve Günümüz

Öncelikle Değirmencik isminden başlayalım. Bu isimden başlamamızın sebebi özellikle internet'te dolaşan bir yanlış anlamayı düzeltmek amacı taşımaktadır. Bu ismin nereden geldiği hakkında pek çok fikir bulunmakta olsa bile kaynağının tam olarak ne olduğu meçhuldür.² İsmi özellikle Aydınoğulları zamanında yani XIV. yüzyıl başlarında ilçeye verildiği düşünülmektedir. Buna karşın yaptığımız araştırmalar neticesinde bu hususun kesinlikle yanlış olduğunu keşfetmiş bulunmaktayız. Konuyu kısaca izah edelim.

Kelime anlamı olarak düşünüldüğünde “Değirmencik” kelimesinin küçük değirmenleri ifade ettiği kesindir. Bu noktadan yola çıkarak en basit anlamıyla Germencik'te çok fazla değirmenin bulunmasından dolayı ilçenin isminin bu şekli

¹ Özellikle Yüksek Öğretim Kurumunun Türkiye’de yapılmış olan bütün yüksek lisans ve doktora tezlerinin yer aldığı <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresi incelendiğinde Germencik ile alakalı hiçbir tarih tezinin bu güne kadar yapılmadığı/yaptırılmadığı görülmektedir. Ayrıca ilçenin tarihi ile alakalı müstakil eser neredeyse yoktur.

² <https://en.wikipedia.org/wiki/Germencik> (24.07.16) Değirmencik isminin Aydınoğulları Beyliği zamanında kullanılmış olduğuna dair çeşitli söylemlerin kaynağı bu sitedir.

aldığımızı düşünebiliriz. Lakin bu düşünce de kesin olarak yanlıştır, çünkü öncelikle ilçenin Osmanlı döneminde Aydın'da yapılan ilk tahririnde (Pakalın, 1993) isminin "Germiyancık" olduğu görülmektedir. (Telci, 2015). Bu tahrirlerin 1461 ve 1475 yıllarına ait olduğu düşünüldüğünde ilçenin ilk adının Değirmencik olmadığı kesindir. Ayrıca yapılan tahrirde "Germiyancık" olarak kayıt edilmiş köyde değirmenlerden herhangi bir vergi alındığına dair bir kayıt bulunmamaktadır (Gürgen, 2015). Bu bakımdan köyde en azından XV. yüzyılda değirmen olmadığı kesindir.

XVI. yüzyılda ise köyde değirmenler olduğu ve merkezi yönetimin değirmen sahiplerinden vergi aldığı görülmektedir (Gürgen, 2015). Bu durum ilçedeki değirmenlerin özellikle XVI. yüzyıldan itibaren kurulduğunu akla getirmektedir. Lakin Aydın kazasının tüm köyleri içinde değirmenlerden alınan vergileri kıyasladığımızda Germiyancık olarak kaydı yapılan ilçe, Aydın'da tahriri yapılan 25 köy içerisinde değirmenler üzerinden en düşük miktarda vergi veren köylerden birisidir. Bu sebepten ilçede mevcut olan değirmenlerin diğer köylerden daha fazla olduğu ve bu değirmenlerin Germencik'e diğer köylerden ayırt edici bir özellik katmadığı açıktır. Keza XVII. yüzyılda yazılmış ve bize Osmanlı coğrafyasında bulunan pek çok yer ile ilgili en önemli bilgi veren kaynaklardan birisi olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde köyde herhangi bir değirmenin bulunduğuna dair bir bilgi bulunmamakta ve köy ismi olarak Eyne-abad (İne-abad) verilmektedir (Çelebi, 2005)

Değirmencik bahsinden devam edelim. XIX. yüzyılın ilk yarısında Germencik'te müslüman nüfusun icra ettiği meslekler içinde değirmenci bulunmamaktadır (BOA, Nfs.d 7329). Lakin 1890'da yani yüzyılın ikinci yarısında yayımlanan Aydın vilayet salnamesinde Aydın'da toplam 92 adet bulunan değirmenlerin 25'nin Germencik'te bulunduğu görülmektedir ki bu değirmen sayısı ile Germencik Aydın'ın nahiyeleri arasında birinci sırada gelmektedir (Cavit, 2010)

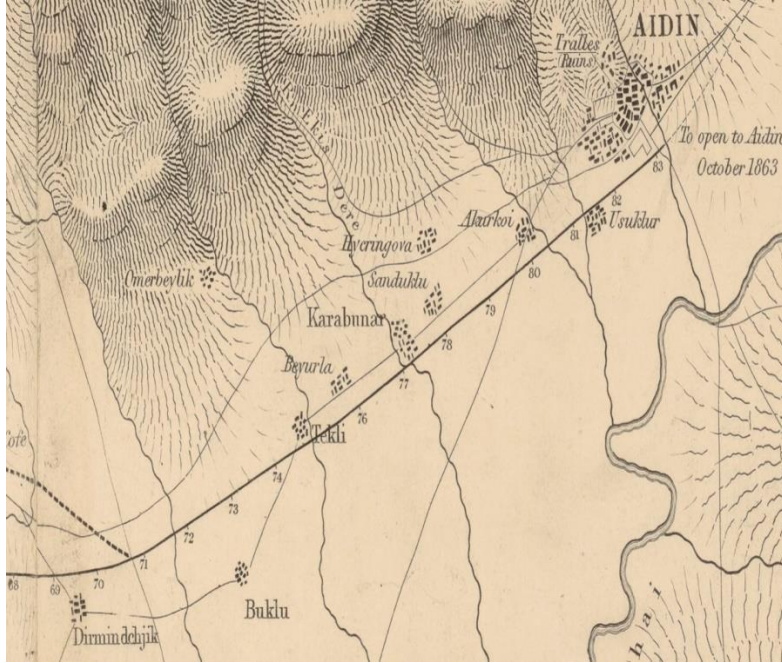
Değirmencik bahsinde kafa karıştırıcı bir diğer husus XIX. yüzyılın sonlarında yapılmış bölge haritalarıdır. Hem Osmanlı İmparatorluğu hem de batılılar tarafından yapılan haritaların pek çoğunda "Germencik" ve "Değirmencik" adının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Nuri Akbayar'ın "Osmanlı Yer Adları" isimli çalışmasında Germencik için kullanılan isimlerden bir tanesi "Değirmencik"tir (Akbayar, 2001). Buna karşın bir diğer Osmanlı yer adları sözlüğü olan Tahir Sezen'in çalışmasında "Değirmencik" ismi hiç geçmez. Sezen'in ilçe için kullandığı isimler İneabad ve Germencik'tir (Sezen, 2006)

Aşağıdaki ilk haritada batılı seyyahların çizmiş olduğu İzmir- Aydın tren yolu hatları gösterilmiştir.³ Harita incelendiğinde sol alt köşede çok açık şekilde "**Dirmindchjik**" yazısı okunmaktadır. Ayrıca haritada Germencik'in Ömerbeyli ve bugün ismi Tekin Mahallesi olan ancak o tarihte Tekli köyü olan yer de görülmektedir.

³<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53029398c.r=Map%20of%20the%20Ottoman%20railway%20from%20Smyrna> (24.07.16).

2 numaralı harita ise Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılmıştır. Bu iki harita incelendiğinde “Değirmencik” isminin temelde XIX. yüzyıldan beri kullanılageldiği açıkça görülecektir.

H-1: İzmir-Aydın Tren Yolu Hattı.

H-2: Osmanlı İmparatorluğu Aydın Vilayeti Yollarını Gösteren Harita⁴

Her iki haritanın da 1850’li yıllardan sonrasına ait olduğu açıktır. Çünkü haritalarda gösterilen yollar demiryolu hatlarını işaret etmektedir. Harita-2’de numaralandırılmış yerler ise şu şekildedir.

- 1-Değirmencik (Germencik)
- 2-Karapınar (İncirliova)
- 3-Aydın
- 4-Söke
- 5-Kuşadası
- 6-Balatçık

Elimizdeki açık delillerle değerlendirdiğimizde “Değirmencik” isminin ancak ve ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanıldığını söylemek daha doğru olacaktır. Neticede “Değirmencik” isminin “Germencik” ismiyle birlikte kullanıldığını görmekteyiz.

İlçe için kullanılan bir diğer isim olan Germiyancık ile devam edelim. Germencik isminin kullanımını neredeyse XIX. yüzyıla kadar hiç göremeyiz, ki bu tarihte kullanılan Germencik ismi ilçenin kendisi için değil, İneabat kazasının köylerinden birisini ifade etmek için kullanılmıştır

XIX. yüzyıla kadar Germencik ismine benzer olarak kullanılan tek yer adının yukarıda bahsettiğimiz üzere XV. yüzyıl (1461) Güzelhisar (Aydın) tapu

⁴ http://katalog.ibb.gov.tr/kutuphane2/haritalar/Hrt_000342.pdf (24.07.16)

defterlerinde kullanıldığı görülmektedir. Bu defterlerde Güzelhisar kazasının içinde “Germiyancık” isminde bir köy bulunmaktadır (Gürgen, 2015). Nihayetinde Aydın ve çevresini ele geçirip Aydınoğulları Beyliğini kurmuş olan Mehmet Bey’in Germiyanoğulları Beyliği ordusunun subaşlarından (İlgürel, 2009) olduğu bilinmektedir (Merçil, 1991). Ayrıca –cık, -cik ekinin Türkçede küçültme eki olarak kullanıldığı göz önüne alındığında Germiyancık isminin Germiyanoğullarının hakim olduğu bölgelerden göç ederek bugünkü Germencik ilçesine yerleşen kişiler tarafından verildiği düşünülebilir. Lakin tabiki bu bir fikir yürütmeden daha fazlası değildir ve arşivlerde bu konuyu kesinleştirebilecek herhangi bir evrak bulunmamaktadır. Ancak ne olursa olsun her halükarda Germencik ilçesinin ilk ismi Germiyancık’tır.

Germiyancık ve Değirmencik isimlerinden sonra ilçe için kullanılan bir diğer isim İne-abad yahut Eyne-âbâd’tır. Burada ilçenin isminin hangisi olduğuna dair bir kesinlik bulunmamaktadır. Bu durumun temel sebebi Osmanlı Türkçesinde kelimeleri okurken hareke (ünsüz harflere ünlü özelliği kazandırmak için kullanılan ek işaretler) olmaması ve bu sebepten okunan kelimenin pek çok farklı anlama gelebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Örneğin incelediğimiz “İneâbâd” kelimesi görüldüğü üzere aynı zamanda “Eyneâbâd” şeklinde okunabilir.⁵ Nitekim Tuncer Baykara’nın “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I” isimli kitabında Germencik ilçesinin ismi “Ezine-i Ayasuluğ namı diğer Eyne-âbâd” şeklinde ifade edilmiştir (Baykara, 1988) Buna karşın Cahit Telci’nin “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Sığıla Sancağının Nüfusu” isimli makalesinde kazanın ismi “İneabad Ezine-i Ayasuluğ” şeklinde geçmektedir (Telci, 2010). Ayrıca Tietze sözlüğünde İneâbâd’a benzer bir kelime olarak İnegöl verilmiş, kelimenin aynı zamanda “Eynegöl” şeklinde kullanıldığı da belirtilmiştir (Tietze, 2002).

İlçe ismi olarak Eyne-âbâd yahut İne-âbâd’ı ilk kullanan kişi muhtemelen Evliya Çelebi’dir (Çelebi, 2015) İneâbâd etimolojik olarak "ine" ve "âbâd" kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulan bir kelimedir. Âbât kelimesi herkesin bildiği üzere *mamur*, *şen* ve *rahat* anlamına gelmektedir.⁶ Bunun yanında "âbât" kelimesinin başka anlamları da bulunmaktadır. Örneğin Tietze sözlüğüne göre kelime şöyle tanımlanmaktadır:

Abad; kelimesi eski zamanlarda padişahlar tarafından kurulan saray ve şehir isimlerinde ek olarak kullanılırdı, Sa'd-abad (Haliç'in ucundaki Lale devrinde meşhur olan kasr), Sultanabad, Aşkabad gibi. Bu misallere göre ismini Yalak Deresi'nden alan Yalak-ova (bugünkü Yalova) eski kaynaklarda Yalak-abad şeklinde yazılırdı (Tietze, 2002.)

⁵ Eyne kelimesinin köken olarak anlamı için Bkz. <http://www.kubbealtiligati.com/sonuclar.aspx?km=eyne&mi=0> (29.07.16)

⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57954ea9527903.51575224 (25.07.16)

Örnekleri arttırmak gerekirse buna benzer başka bir örnek İzmir'in ilçelerinden olan Bornova'dır. Osmanlı belgelerinin neredeyse tamamında Bornova'nın ismi *Birun-âbâd*\Burun-abad şeklinde geçmektedir. Bu açıklamaya karşın net olan bir husus vardır; o da Germencik ilçesinin bir padişah tarafından kurulmadığıdır. Tüm bu açıklamalar neticesinde "abad" kelimesini ne olduğuna dair çıkan en mantıklı açıklama mamur, refah, zengin olmalıdır. Germencik'in bulunduğu coğrafi konum ve bu konumun getirdiği tarımsal zenginlik düşünüldüğünde şehrin isminde "abad" kelimesinin olması oldukça mantıklı gelmektedir.

"İne" kelimesi ise biraz daha karışık bir konudur. Anlam olarak "ine" kelimesinin "iğne batması, acı vermesi" şeklinde mecazi bir anlamı olduğu söylenmektedir (Tietze, 2002) Lakin "abad" kelimesi ile birleşince ortaya çıkan kelime anlamsız olacaktır. Bu konuda en mantıklı olacak açıklama İne kelimesinin Yunanca'dan gelen İnea yani "Yeni" kelimesiyle bir alakası olması gerektiğidir (Umar, 1993). Bu şekilde bir çıkarım yaptığımızda ise "İne-âbâd" kelimesinin kabaca "Yeni Mamur Şehir" anlamına geldiği ifade edilebilir.

İlçenin bugün de kullanılan ve en çok bilinen ismi olan Germencik'e gelirsek. Germencik ismi diğer isimlerin aksine çok daha basit şekilde açıklanabilecek bir isimdir. Germ-Garm (ك ر م) kelime anlamıyla sıcak demektir.⁷ Kelime köken olarak Farsçada "Sıcak Su" yahut "Ilıca" anlamıyla kullanılır (Umar, 1993)

Bu noktada "Türkiye'deki Tarihsel Adlar" isimli kitabın yazarı olan Bilge Umar'ın açıklamalarından devam etmeyi daha faydalı buluyorum:

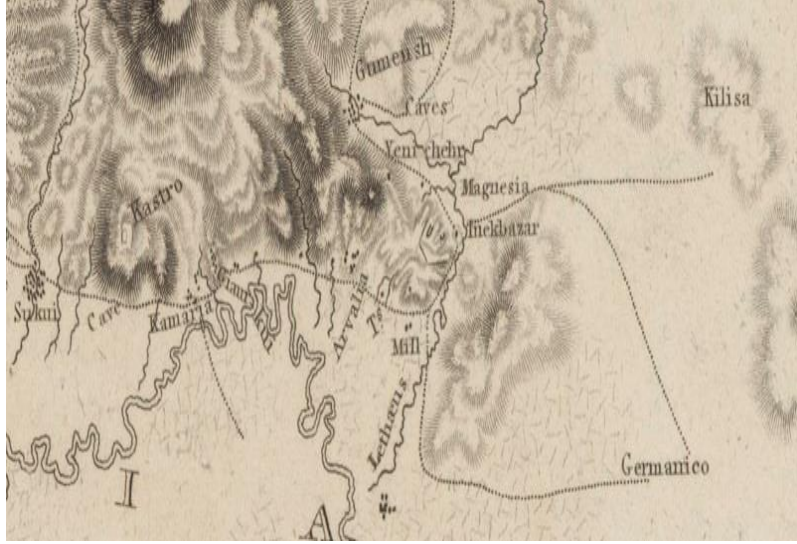
"Germe sözcüğü Osmanlıda, "Bölme Duvarı'dır. Germen\kirman "Kale"dir. Nitekim Fatih dönemini anlatan tarihçi Dursun Bey'in yapıtında, Peloponnesos\Mora Yarımadası kıstağında, Korinthos'un yanbaşında bulunan sur, Germe diye anılıyor. Germencik Aydın iline bağlı ilçe merkezi kasaba. 15 km kadar kuzeyinde dağlık arazideki ılıcalardan birine Germencik Ilıcası denir ki, oralarda kale bulunmadığına göre ilçenin ve ilçe merkezi kasabanın adı bu ılıcadan geliyor olsa gerek."

Bununla birlikte Germencik ismiyle bilinmesi gereken bir diğer hususu burada belirtmek gerekmektedir. XIX. yüzyılın ilk yarısında bugün Germencik olarak anılan bölgenin adının İneâbâd (Eyne-abad) olduğunu daha önce belirtmiştik. Germencik ise tıpkı Umar'ın belirttiği gibi ilçenin merkezi olan köy\kasabadır. XIX. yüzyılda Batı Anadolu'yu gezip bölge ile alakalı olarak pek çok eser veren yabancı seyyahlar ilçe için İneâbâd (Eyne-abad) isminden ziyade Germencik ve Değirmencik ismini kullanmayı yeğlemişlerdir (Cuinet, 1894)

⁷ <http://www.nisanyansozluk.com/?k=germ&x=0&y=0> (24.07.16)

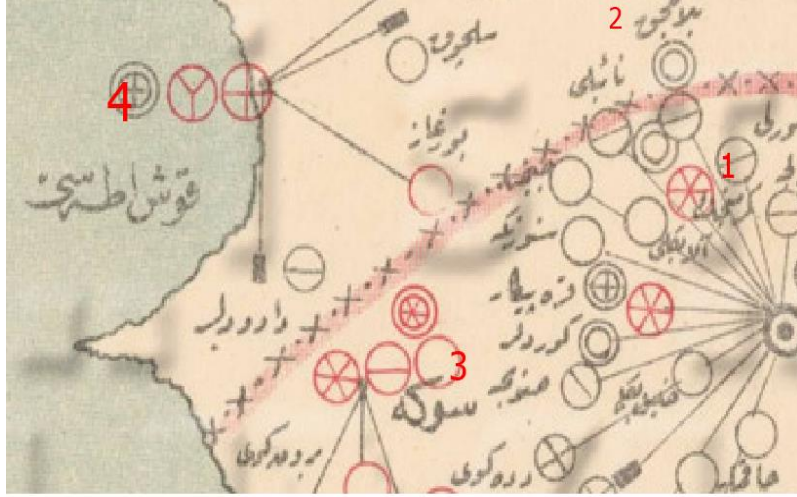
Germencik tarihi hususunda değerlendireceğimiz bir konu olsa da burada Germencik köyünün büyümesinden bahsedilmesinde fayda görmekteyiz. Yüksek bir ihtimalle 1800'li yılların ortasından itibaren idari ve sosyal olarak kaza hüviyetini kaybedip bir nahiye haline gelen İnebad kazasının içinde bulunan Germencik köyü büyüyüp gelişerek İnebad isminin önüne geçmiştir. Neticede 1900'li yılların başından itibaren ilçenin ismi Germencik olarak kalmış ve bu durum günümüze kadar sürmüştür. Harita-3 ve 4'te ilçenin bugünkü ismi olan Germencik'in kullanıldığı görülecektir.

H-3: Büyük Menderes Nehri ve Civarında Bulunan Yerleşim Bölgeleri⁸

⁸ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494191z.r=maender> (25.07.16) Harita 1816 yılında yapılmıştır.

H-4: Osmanlı İmparatorluğu Aydın Vilayeti Yollarını Gösteren Harita

SONUÇ

Aydın'ın Germencik ilçesinin isminin nereden geldiğine dair pek çok görüş ortaya atılmış olup, ilçenin kuruluşundan itibaren tarih boyunca 4 farklı isme sahip olduğu görülmektedir. XV. yüzyılda bir köy olan ilçenin ilk ismi bilinenin aksine Değirmencik değil, Germiyancık'tır. XVII. yüzyıldan itibaren ilçe için kullanılmaya başlayan isim İneâbât yahut Eyneâbât'tır. XIX. yüzyılda ise İneâbât (Eyneâbât), Değirmencik ve Germencik isimleri birlikte kullanılmış, 1914 yılında ilçede ihdas edilen belediye teşkilatı neticesinde ilçenin ismi "Germencik" olarak kesinleştirilmiştir. Bu tarihten sonra ilçe için kullanılan diğer isimlerden resmi ve gayri resmi olarak vazgeçilmiştir.

KAYNAKÇA

BOA, Nüfus Defteri 7329

AKBAYAR, Nuri, "Osmanlı Yer Adları Sözlüğü" Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s.59

BAYKARA, Tuncer, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I" Türk Kültürünü Araştırma Yayınları Numara 86, Ankara, 1988, s.236

CAVİD, İbrahim "Aydın Vilayet Salnamesi R1307- H.1308" (Haz: Murat Babuçoğlu, Cengiz Eroğlu, Abdülkerim Şahin) Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s.25

- CUÏNET, Vital, “La Turquie d'Asie, géographie administrative statistique, descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie Mineure”, Cilt:3, 1894, s.591.
- Evliya Çelebi, “Seyahatname” Yapı Kredi Yayınları, Cilt:9, İstanbul, 2005, ss.76-77
- GÜRGEN, İlknur, “XV- XVI. Yüzyıllarda Güzelhisar Kazası (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2015, s.52
- İLGÜREL, Mücteba, “Subaşı” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA), Cilt:37, 2009, ss.447-448
- MERÇİL, Erdoğan, “Aydınoğulları” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA), Cilt:4, 1991, ss.239-241
- PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü I-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993
- SEZEN, Tahir, “Osmanlı Yer Adları” T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No:21, Ankara, 2006, s.193
- TELCİ, CAHİT, “Aydın Sancağının en Erken Tarihli Defteri: Halil Beğ Defteri'nin Parçası” Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: I/1, İzmir, 2015, ss.139-175
- TELCİ, Cahit, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Sığla Sancağının Nüfusu”, Perspective On Ottoman Studies Papers From The 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (Ciepo), Zagreb, 2010, ss. 807-820
- TIETZE, Andreas “Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı”, Simurg Yayınları, Cilt: 1, 2002, s.2
- UMAR, Bilge, “Türkiye'deki Tarihsel Adlar” İnkılap Kitapevi, 1993, s.343
- <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53029398c.r=Map%20of%20the%20Ottoman%20railway%20from%20Smyrna>
- <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494191z.r=maender>
- http://katalog.ibb.gov.tr/kutuphane2/haritalar/Hrt_000342.pdf
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57954ea9527903.51575224
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Germencik>